

УДК 81'38:001.4:61

Сизонов Д. Ю.

ВТОРИННА НОМІНАЦІЯ ТЕРМІНІВ ЯК КОМУНІКАТИВНИЙ РЕСУРС ЗМІ

У статті розглянуто вторинну номінацію як комунікативний мас-медійний ресурс на матеріалі медичної термінології.

Ключові слова: вторинна номінація, медичний термін, ЗМІ.

В статье рассмотрена вторичная номинация как коммуникативный ресурс ЗМИ на материале медицинской терминологии.

Ключевые слова: вторичная номинация, медицинский термин, СМИ.

The article deals with secondary nomination as communicative mass media source on the basis of medical terminology.

Key words: secondary nomination, medical term, mass-media.

Терміни, розширюючи функціональну сферу використання, у медійній комунікації часто можуть змінювати свої семантичні характеристики та набувати виразних конотацій (позитивних чи негативних). Характерним для ЗМІ є процес образно-переносного використання термінів та дуалістичність семантики – оцінка, яку включає значення трансформованого в текстах ЗМІ терміна та його понятійна віднесеність, виявлена як номінативність, адже “терміни творяться і функціонують відповідно до законів спеціальної системи номінації, і будь-яка аксіологічна оцінність має спиратися на закономірність цієї системи” [5, с. 358].

Метою статті є аналіз вторинної номінації термінів у ЗМІ, зумовленої екстра- й інтралінгвальною мотивацією медійного дискурсу. Предметом дослідження є вторинна номінація медичного терміна, а об'єктом – медичні терміни в мас-медійних текстах, що об'єктивується прагматикою українського газетно-журнального та електронно-інформаційного дискурсу.

Вторинна номінація в аспекті досліджуваної проблеми корелюється з функціональними особливостями термінологічної лексики у стилі масової інформації, а отже, її продуктивно розглядати в контексті функціонально-стилістичних підходів Н. Аругонової, О. Вольф, М. Кожині, Л. Мацько, О. Снітко, Г. Солганика, Л. Шевченко та ін. Саме оцінні конотації як компонент семантики медичної термінології в мас-медіа спричиняють до явища вторинної номінації й об'єктивують реакції на політичні процеси та суспільно важливі явища. Вторинна номінація постає медійним комунікативним ресурсом, продуктивним для екстралінгвальної мотивації завдань цієї функціональної сфери життя мови, а також реалізації семантичного та прагматичного потенціалу мовних одиниць у тексті. Важливою для розуміння процесів вторинної номінації в мас-медіа виявляється синтагматика, тому що специфічна номінація, яка включає оцінку, реалізується за принципом відтворюваної лексико-семантичної моделі.

Досліджуваний матеріал дозволяє виявити три основні моделі реалізації семантики оцінної номінації медичної термінології в мас-медіа:

– **медичний термін + слово, тематично пов'язане з медичною галуззю знання:** *У будь-якому разі “смерть біологічна”, як політика вищого ешелону влади, за переконаннями відомих журналістів-хронікерів Мустафи Наєма та Дмитра Видріна, настає для пані Тимошенко – її політичною діяльністю вже не цікавляться ані європейські, ані вітчизняні журналісти [Н, 02.02.2010]. У нас у державі виходить такий собі масовий автогіпноз, коли народ сам себе знищує розмовами про погане [УП, із інтерв'ю політолога В. Карасьова, 11.09.2009]. Тимошенко, наче хірургічним інструментом, “обрізала” половину пільг чорнобильцям [У, із інтерв'ю народного депутата М. Четова, 18.09.2008]. Ці депутати зі слабким інтелектом те і можуть, що тільки на кнопки тиснути [У, із інтерв'ю народного депутата А. Шкіля, 10.10.2010] та ін.;*

– **медичний термін + лексика з інших галузевих сфер** (термін фактично втрачає своє основне значення (десемантизується) й актуалізує негативну чи позитивну оцінку як конотативний складник семантики слова): *За імітацію сексу під Верховною Радою він п'ять місяців провів у Ірпінському виправному центрі № 132 [ГПУ, № 1333, 07.12.2011]. Але щоб поставити перед парламентом питання про зняття з нього депутатського імунітету, потрібно децю освіжити покази інших обвинувачених [У, 17.01.2010]. Через безсистемну та імпульсивну державну політику Крим ще більше віддалився від України, ми назавше втратили велику частину нафтогазового шельфу у Чорному морі [УП, 18.03.2009]. Білоруська істерія, пов'язана з девальвацією національної валюти, підштовхує інші країни на зміцнення фінансових систем у сусідніх країнах [РБК, 19.05.2011] та ін.;*

– **медичний термін, узятий у лапки з семантично спорідненим словом іншої галузі знання:** *Бо "історична амнезія" є дуже гострою небезпекою для української демократії – саме вона криє в собі загрозу повторення страхіть тоталітаризму* [Н, із заяви історика В. Смолія, 30.06.2008]. Білоруська **"валютна істерія"** може дійти й до України – експерт {...} [РБК, 17.04.2011]. Тут вже ми поставили умови новому президенту (у 2005 році В. Ющенку. – Д. С.): або ми прибираємо "РосУкрЕнерго", даємо зрозуміти, з якою метою з'явилася і хто стоїть за цією компанією, починаємо очищення від усіх **"корупційних метастаз"**, або нам всім нічого робити у владі [РБК, із заяви Ю. Тимошенко, 25.01.2011] та ін.;

– **медичний термін, узятий у лапки, що підкреслює додаткове експресивно-оцінне значення одиниці:** *Бізнес – не "інвалід": допомогти йому можуть лише рівні правила {...}* [УП, 19.03.2009]. *Послухайте, якщо людей 400 років ламали, вмовляли, а потім через передовицю газети "Правда" кожний день "калічили", то чого ви хочете від мене за п'ять років?* [УП, із інтерв'ю В. Ющенка, 08.08.2011]. *Демократичний ВІЛ-тест: Країна вчиться захищати "інфіковану" меншість та бути з ними толерантними {...}* [У, 10.08.2008] та ін.

Російська лінгвістка О. Вольф, говорячи про семантику оцінки спеціальної лексики у стилі масової інформації, наголошує, що "функціональне дослідження термінології передбачає орієнтацію на її комунікативну роль із урахуванням конотативних нашарувань та номінативної оцінки" [1, с. 167]. Дослідниця виокремлює функціональні номінативні оцінки термінологічної лексики за висхідною шкалою: первинна номінація, нейтральна номінація та вторинна номінація (з позитивною чи негативною оцінкою). Запропонована мовознавцем класифікація збігається з результатами нашого дослідження та дозволяє говорити про певні тенденції щодо вторинної номінації як комунікативного ресурсу ЗМІ [3, с. 4–10].

Первинна номінація притаманна медичним термінам, які у ЗМІ не змінюють семантики, співвідносної з дефініцією, тобто реалізують свою пряму функцію. Такі оцінні номінації у проаналізованих нами медіа-ресурсах трапляються переважно у фахових текстах на медичну тематику. **Нейтральна номінація** розглядається нами як вживання терміна у функції первинної номінації, але в невластивому їй контексті (тобто, ненауковому). У мові мас-медіа такі номінації використовуються в спеціальних текстах і жанрах у прямій функції – називання. Оскільки джерелами дослідження є не фахові видання, а медійні, нейтральна номінація здебільшого зафіксована нами в інформаційних статтях на медичну тематику та в аналітичних замітках рубрик про здоров'я. Похідною щодо первинної є **вторинна номінація**, яка передбачає переосмислення терміна та його вживання в невластивому контексті. У медичній термінології ця номінація, однозначно, має оцінний характер, на що впливає низка екстралінгвальних чинників – подібні риси та ознаки (симптомів, синдромів, хвороб, лікувальних засобів та ін.), актуальні процеси в суспільстві, пов'язані з медициною, та глобальні, в описі яких застосовується медична лексика. Результати дослідження дозволяють твердити, що у вторинній номінативній функції здебільшого вживаються медичні терміни таких лексико-тематичних груп:

– **назви збудників хвороб, їхніх симптомів, синдромів та типів захворюваності:** *Навіть журналіст, що бажає розібратися у якихось процесах, часто сприймається владними структурами як алерген, і влада підгодовує рейтингами, популярністю з більшою охотою тих, хто працює поверхово, в дозволеному напрямку /.../* [УП, 10.01.2008]. *І хоч проросійський Кучма виграв, але виявилось, що бацила "українського повернення" стрімко поширюється* [УП, 24.02.2010]. *Огірковий синдром, Або паніка по-німецьки {...}* [Глав, 31.05.2011] та ін.;

– **назви ліків, методів лікування, процесів, пов'язаних із ним:** *"Банківська" панацея для вкладників "Надри" {...}* [РБК, 10.04.2009]. *Вакцинація інформаційного поля вкрай необхідна демократичним суспільствам* [Глав, 10.08.2009]. *Танцювальна терапія: 16 серпня стартує третій сезон популярного шоу ("Танцюють всі!-3")*. – Д. С.) [Д, № 1, 12.01.2010] та ін.;

– **назви професій медичних працівників, закладів медицини та їхніх відділень:** *ВООЗники повідомили, що епідемічна ситуація в столиці під контролем* [Н, 17.12.2009]. *Новий акушер для Тимошенко: міністр звільнюється* [УП, 28.12.2011]. *Черновецький вже давно є не пацієнтом, а наркологом, на чому вдало будують з іронією образ мера "квартальці"* ("Студія "Квартал 95". – Д. С.) [РБК, 17.11.2010] та ін.;

– **назви галузей медицини:** *Анатомія моралі, або Українська альтернатива: зміна принципів управління та загибель держави {...}* [Д, № 83, 15.06.2008]. *"Хірургія" в Раді, або Як депутати "різали" пенсії* [У, 24.05.2011]. *Відсутність політичної толерантності: хвороба чи генетика? {...}* [УП, 17.02.2009] та ін.;

– **назви інструментарію медичних працівників:** *Він (С. Тігіпко. – Д. С.), наче поганий хірург зі своїм скальпелем, який узяв і все перерізав, навіть таке, без чого не можна далі жити (про Конституцію. – Д. С.)* [Глав, 11.05.2011]. *20 років незалежності, а телебачення, як завжди, "шприць для ідеологічних ін'єкцій"* [У, 24.08.2011] та ін.;

– **назви органів, судин людини:** *Кримська річка Салгир – дивовижна водна артерія автономії* [Д, № 103, 16.06.2010]. *Її (Ю. Тимошенко. – Д. С.) серце захистить ваші серця* [Г, із з. С. Соболева, 17.09.2009]. *Судді засудили лис до страти: "легені" Київщини розріжуть бензопилою?* [УП, 17.09.2010]. *У влади схоже прорізався зуб мудрості {...}* [Глав, 19.09.2008] та ін.

Вторинна функція пов'язана з функціональними особливостями та комунікативним ресурсом певних тропів та стилістичних фігур, що часто використовуються журналістами, передусім із конотативною оцінкою, позитивною чи негативною, яка зокрема передбачає “суб'єктно-об'єктну взаємодію” [4, с. 47]. О. Вольф зазначає, що “мовознавчий аналіз оцінки опирається на розуміння суб'єктивного й об'єктивного аспектів значень оцінних слів у співвідношенні. В оцінних виразах суб'єктивне та об'єктивне нерозривно пов'язані, утворюючи континуум” [1, с. 27], тобто суб'єктивний чинник передбачає позитивне чи негативне ставлення до об'єкта, а об'єктивний – загальні властивості предмета, явища, які впливають на характер оцінки. Так, дослідниця Т. Журавльова, логічно, як на нашу думку, пропонує визначати рівень конотативної оцінки за шкалою суб'єктно-об'єктної співмірності: чим більше наближений оцінний об'єкт до суб'єкта дійсності, тим ефективніше буде відображення оцінного об'єкта в масовій мовній свідомості [2, с. 109]. Максимальним маркером на цій шкалі є лексичний стереотип – ідеальний зразок із набором ознак та характеристик, що несе конкретну інформацію про певний об'єкт. У мас-медійній комунікації такі стереотипи використовуються як контекстуальні з різними оцінними відтінками: *Лихоманка суботнього вечора* (про фінал шоу “Х-фактор”. – Д. С.) на СТБ {...} [РБК, 19.02.2011] – з позитивною оцінкою; *Знову передвиборча лихоманка вихлюпнулася на вулиці міста, втягуючи киян у вир політичних дискусій* [УП, 23.04.2008] – з негативною оцінкою.

Отже, вторинна номінація як комунікативний ресурс ЗМІ відіграє важливу роль у дериваційних процесах сучасної української літературної мови. Семантика словникового складу мовної системи постійно розширюється, а сам лексикон поповнюється новими одиницями в результаті активних словотвірних процесів у мові ЗМІ, на що впливають екстра- й інтралінгвальні чинники. Зокрема, ідеться про вербалізацію інформаційних інновацій, нову аналітичність, пов'язану з масовою мовною свідомістю, мовну експресію, специфічну естетизацію мови, своєрідний диктат лінгвістичної моди, комунікативний орієнтир на реципієнта та ін. Мас-медіа залишаються важливою сферою використання термінів, які характеризуються особливим функціонуванням у нефаховому середовищі. Адже саме в стилі масової інформації терміни часто набувають конотативного забарвлення внаслідок потрапляння в нові контексти, які надають терміну емоційно-експресивного забарвлення. Аналіз медичної термінології засвідчує, що традиційна вимога емоційної та експресивної нейтральності терміна на практиці реалізується досить рідко.

Література:

1. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф ; вступ. ст. Н. Д. Арутюновой, И. И. Чельшевой. – М. : КомКнига, 2006. – 280 с.
2. Журавлева Т. А. Особенности терминологической номинации : [монография] / Т. А. Журавлева. – Донецк : АООТ Торговый дом “Донбасс”, 1998. – 253 с.
3. Сизонов Д. Ю. Медична термінологія в українських ЗМІ : словник / Д. Ю. Сизонов ; за ред. Л. І. Шевченко. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2012. – 335 с.
4. Снитко Е. С. Составные наименования в газетно-публицистической речи / Е. С. Снитко. – К., 1981.
5. Шевченко Л. Інтелектуальна еволюція української літературної мови: теорія аналізу : [монографія] / Л. Шевченко. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2001. – 498 с.

Список умовних скорочень джерел:

- Г – інтернет-газета “Газета.ua” (<http://gazeta.ua/>).
 Глав – інтернет-портал “Главпорт.net” (<http://glavport.net/>).
 ГПУ – “Газета по-українськи”.
 Д – газета “День”.
 Н – інформаційний інтернет-портал “Новинар” (<http://novynar.com.ua/>).
 РБК – інформаційне агентство “РБК-Україна” (<http://rbc.ua/>).
 У – інформаційна агенція “УНІАН” (<http://unian.net/>).
 УП – “Українська правда” (<http://pravda.com.ua/>).